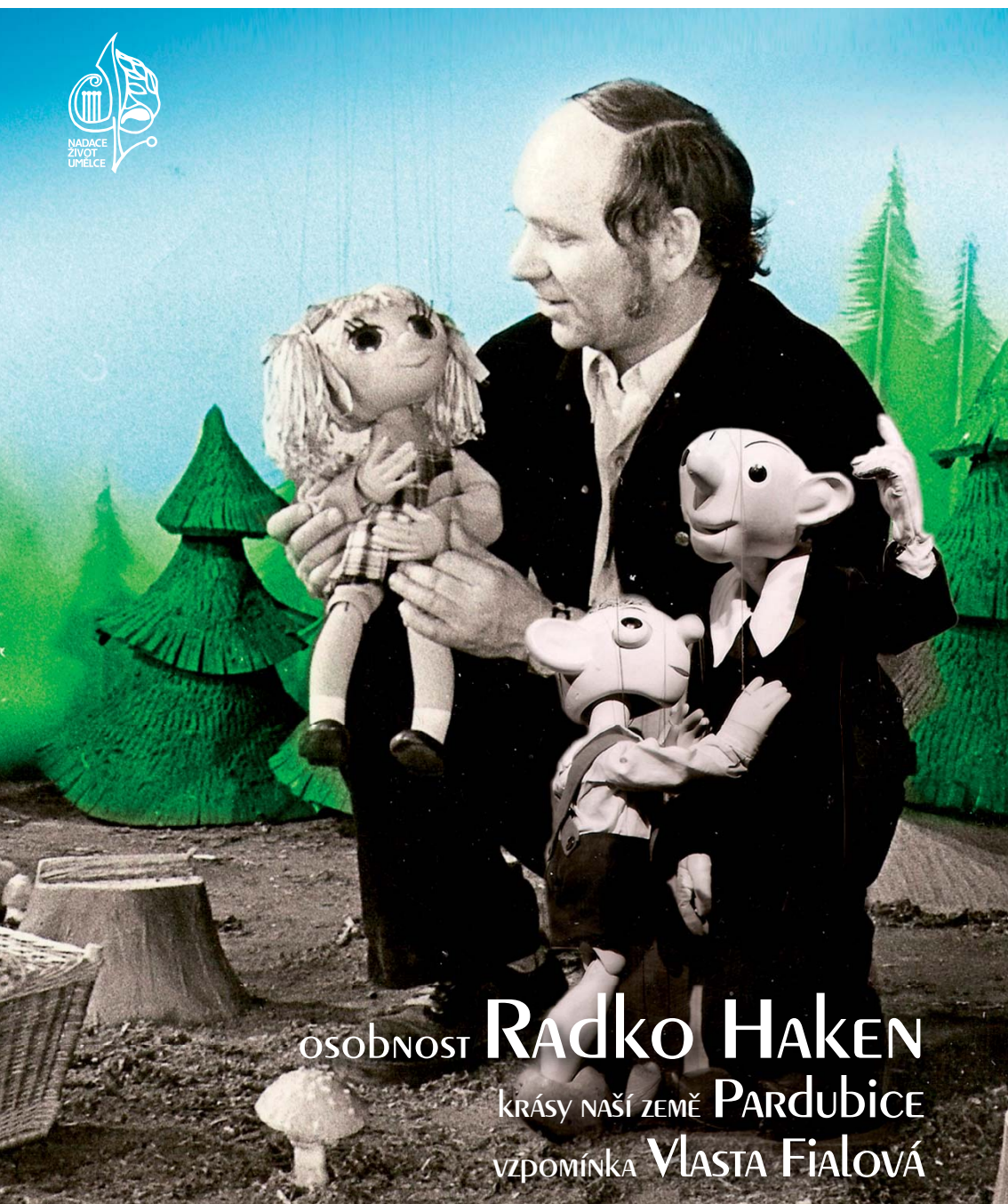

ŽIVOT UMĚLCE

č. 18/prosinec 2009–leden 2010

NADAČNÍ listy

OSOBNOST **Radko HAKEN**
KRÁSY NAŠÍ ZEMĚ **PARDUBICE**
VZPOMÍNKA **VLASTA FIALOVÁ**

Dlouho jsem přemýšlela, koho z umělců oslovit do NOVOROČNÍHO vydání. Měl by to být někdo, kdo je známý, úspěšný, koho lidé mají rádi, komu přání do Nového roku upřímně uvěří. Nakonec mi osud přilhrál do cesty osobností hned několik... známých daleko za hranicemi naší vlasti. Osobnosti, které mají rádi děti i dospělí a kterým jejich upřímnost ve tvářích bezesporu uvěří. Za Spejbla, Hurvínka, Máničku... i za všechny ostatní, nyní promluví

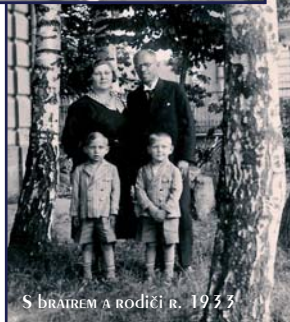
loutkář a výtvarník **PAN Radko HAKEN**

Měli bychom vysvětlit spojitost mezi již zmiňovanými slavnými loutkami a panem Hakenem, neboť jak známo, Spejbl a Hurvínk jsou neodmyslitelně spjati se jménem Josef Skupa. Kdo je tedy loutkář a výtvarník Radko Haken? Na shrnutí bych použila větu: je to člověk, který za svůj život navrhl více než 200 loutkových postav, včetně současné podoby Spejbla a Hurvínka, člověk milý a velmi skromný..., a možná právě proto, pro mnohé neznámý. Ne však pro nás...

„Narodil jsem se 27. července 1927 v Mladé Boleslavi. Můj otec Antonín byl venkovským učitelem v nedaleké obci Řepov, kde vedl také kulturní a spolkový život. Hrál ochotnické divadlo, založil pěvecký sbor, učil hře na housle apod. Pro školu zakoupil také loutkové divadlo. To tehdy patřilo k základům pedagogické výchovy, neboť v těch dobách prožívalo loutkové divadlo rozvoj a těšilo se velké oblibě. A tak tatínek

S BRÁTREM MILOŠEM
(Radko vpravo) r.
1933

S BRÁTREM A RODIČI r. 1933

hrál s dětmi – a pro děti. Ptám se pana Hakena, jestli hrával s tatínkem divadlo také. „*To ne, my jsme byli s bratrem ještě moc malí, když on hrával. Dívali jsme se hlavně, jak loutky vytvářel. Vzpomínám si, že jsme mu také jednou nechtíc rozbili draka, který nebyl ještě zaschlý. Tatínek bohužel zemřel velmi mlád, bylo mu teprve 44 let. My jsme pak s bratrem to divadélko podělili a loutky se staly hlavní náplní našich mladistvých her. V otcově tradici jsme pokračovali i za studentských let, hráli jsme také s amatérským souborem v Mladé Boleslavi, který vedl pan Šulc, tatínek loutkoherce a mého celoživotního kamaráda, se kterým jsme později spolupracovali, ale k němu se ještě dostaneme.*“

Maminka pana Hakena; Růžena, rozená Vítková, pocházela z hostince v Řepově, ve kterém tatínek vedl místní kulturní společnost. Byla velmi mladá, když se spolu seznámili. Loutkové divadlo nikdy nehrála, přesto však oba své synky v této zálibě podporovala. Netrvalo dlouho a k její podpoře se přidalo

i samo štěstí. To když se v červenci roku 1948 konal v Praze na Výstavišti Sjezd československých amatérských loutkářů, kde se bratři Hakenovi seznámili se slavným českým loutkářem **Josefem Skupou**. „Profesor Skupa právě hledal nové mladé adepty pro svoje divadlo. Zaujaly ho naše vystavené loutky, které jsme s bratrem sami vyráběli, a pozval nás do jeho divadla, kde jsme pak na jevišti i přenocovali. Při svitu jedné žárovky u stropu, jsme v zákulisí obdivovali Skupovi loutky a nemohli jsme dojmem ani usnout, když v temném hledišti praskaly židle“, vzpomíná krásně pan Haken. V té době mu bylo 21 let, bratrovi o rok a půl méně. „Ráno přinesl Skupa ke snídani buchty a kávu, cukr zamíchal kapesním šroubovákem, zapomenuv lžičky, a pak si nás, jak on říkal „očuchal“. Předvedli jsme mu ovládání loutek z divadelního fundusu, např. Hurvínkovu jízdu na koloběžce. Zřejmě jsme ho tím zaujali, neboť nám v jeho souboru nabídl angažmá. A tak jsme se já a můj bratr Miloš stali od září roku 1948 členy Divadla Spejbla a Hurvínka. Když jsme tam nastoupili, měl Skupa ve svém arzenálu tyto hlavní typy: první Spejbl tzv. „hrací“, druhého Spejbla klavíristu a třetího Spejbla s harmonikou. Hurvínek byl tzv. „hrací – koloběžkový“, dále byl Hurvínek patičkový, tozn., že mohl chodit pozadu, a Hurvínek housličkový. Jiné varianty nebyly.“

Určitě mnohé z nás zajímá, kdy a za jakých okolností vlastně původní taťulda Spejbl a nezdárný synek Hurvínek vznikli, jak se vyvíjeli. Jen takový pamětník, jako je Radko Haken, nás může přenést vyprávěním daleko do minulosti a celou situaci kolem vzniku loutek objasnit. „Když jsme přišli s bratrem ke Skupovi, v tu dobu měl v divadle už plno loutek, např. i od svého někdejšího žáka Jiřího Trnky. Skupa tihl k loutkám od dětství a provázely ho i na Vysoké uměleckopřmyslové škole v Praze. Za 1. světové války, když narukoval, byl shodou šťastných okolností

převelen do Plzně. Tam mu byla později nabídnuta externí spolupráce s Městským divadlem ve funkci scénografa. Skupu přitahovalo sice velké divadlo, ale na to zapomněl ve chvíli, kdy v plzeňské Městské besedě nahlédl do zákulisí „Loutkového divadla českých feriálních osad“. Tehdy zde hostoval lidový loutkář Karel Novák, jehož divadlo mělo nádherné, až půlmetrové loutky, od těch nejlepších řezbářů. Postupem času se stal Skupa, pro své bohaté tvůrčí schopnosti, vedoucím pracovníkem souboru LDFO. Později se mu však tradiční, realistické loutky už tolik nelíbily, vznikla kvůli tomu v souboru dokonce i rozepře, neboť písíci autoři měli tendenci hrát něco nového a k tomu bylo zapotřebí i nových loutek.“ A tak přišel na řadu Spejbl a Hurvínk! Vpadnu panu Hakenovi do řeči. „No, ono to hned tak jednoduché nebylo“, odpoví mi: „já se domnívám, že to bylo asi takto; Skupa chtěl nějakou tu novou, moderní loutku. Je mi jen dodnes s podivem, že on – výtvarník, si tu představu nenamaloval hned na papír, ale přinesl starému truhláři, panu Noskovi, maňásky, které dělal ještě, když byl na vojně. Tam už vymodeloval loutky pro pohádku Princezna Čárypíše, a to byly právě loutky už nově pojaté, ve stylu dadaistickém. Když je Skupa panu Noskovi předložil, ten se zděsil. On byl totiž truhlářem zvyklým vyřezávat loutky klasické, různé sedláky, čerty apod. Zpočátku se také vymlouval, že na ty moderní tvary nemá dláta apod. Až mu to Skupa ulehčil a údajně mu tedy tu skicu Spejblovy hlavy nakreslil na balící papír. Karel Nosek to pak nakonec, částečně ještě i podle sebe, zrealizoval. Jak to bylo úplně přesně, to se dnes už asi nedovíme, jisté ale je, že **roku 1920 přišel na svět Spejbl.**“

A co Hurvínek? „Ten přišel až o šest let později. Díky synovci Karla Noska, Gustavovi. Loutka Spejbl totiž hrával zpočátku jen takové..., tomu se říkalo; žbrblaninky. Neměli pro něho žádný vhodný text. Většinou byl partnerem Kašpárkovi..., a také cvičil na hrazdě, což se dětem velmi líbilo. A tak tu se Spejblu utrhl noha, tu zase ruka..., měl to chudák těžké (smích). Mezi ostatní loutky se prostě pořád

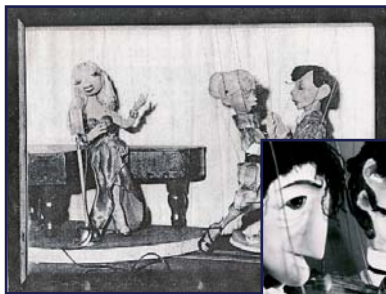

nějak nehodil, potřeboval partnera. A to právě jednou ten Gustav Nosek přinesl loutku chlapečka, který měl být původně Spejblovým kamarádem. Soubor mu však přiřkl roli syna. To si pak také dělali loutkáři v zákulisí dlouho legraci, jak k němu Spejbl přišel, že ho odložila nějaká po-fiderní maminka apod. (smích). A zase byly další témata pro satirické výstupy. **Od roku 1926 tak vznikla dvojice Spejbl / Hurvínek.** Josef Skupa na psaní nikdy moc nebyl, spíš jen předložil nějaký námět, hlavním ústředním dramatikem byl v té době Frank Wenig, který psal pro dvojici Spejbl a Hurvínek i první dialogy.“

Zrodila se jedna z nejpoblárnějších divadelních dvojic. Skupovo pojetí se však stále více vzdalovalo Novákovu tradičnímu pohledu na divadlo, což nakonec vedlo k jejich rozchodu. Roku 1930 založil prof. Skupa první profesionální loutkovou scénu nového typu, jako zájezdové divadlo. Spejblova rodina se postupně rozrostla ještě o další členy, Hurvínkovu věrnou kamarádku Máničku a pejska Žeryka. S tímto souborem „plzeňáků“ jezdil Skupa po celé republice. Činnost ukončil až za války. Po válce obnovil svoji divadelní činnost v Praze, v Římské ulici, kde soubor postupně doplňoval mladými loutkáři. Ti hledali nové umělecké směry. Za tímto účelem vytvořili tvůrčí skupinu **Salamandr.** Jejím členy byli **Honza Dvořák, Miloslav Kirschner, Mirek Vomela, Luboš Homola** a bratr pana Hakena – **Miloš Haken.**

Ale my se vraťme zpět k panu **Radko Hakenovi.** Ten byl roku 1952 přijat na právě založenou Loutkářskou fakultu při DAMU. (Tuto školu mu doporučil sám profesor Josef Skupa, který zde vyučoval.) Absolvoval v roce 1956 v oboru loutkoherectví a scénografie. Po škole se vrátil do Divadla Spejbla a Hurvínka a jeho spolupráce pro tvůrčí skupinu Salamandr návně pokračovala. Do divadla přivedl také svého kamaráda **Bohuslava Šulce**, syna již zmíněného pana Šulce, vedoucího boleslavského amatérského souboru.

„Velké oživení dramaturgie přinesla revuální pásma“, vzpomíná pan Haken: „navrhl jsem loutky a scénu do scénického pásma Cirkus v divadle s živým Paňácou na předscéně, kterého jsem si zahrál také já. Pásma cirkusových scének se Spejblem, Hurvínkem a zlobícím Žerykem, určené zejména dětskému divákovi, se střídala s novátorskými hrami z dílny Salamandr – pro dospělé obecnstvo. Podle mých návrhů vznikly také loutky pro revue Velegrandteatr Spejbl, v níž Spejbl organizoval mezinárodní účast umělců z různých končin světa. Revue Amorosiada a následné Srdečné metamorfózy pak přinesly převratnou změnu ve stylu inscenačním i loutkoherectvím, s využitím principu černého divadla. **Moje umělecká činnost se, vedle vodění loutek, přesunula do výtvarné činnosti. Ta začala již v polovině padesátých let, když jsem debutoval satirickou scénkou, parodující současnou hudební skupinu s mondénní zpěvačkou a dvojicí tanečníků tehdejší zlaté mládeže: Páskem a Břehulí. Toto číslo bylo překvapením ke Skupovým narozeninám, přineslo osvětlení repertoáru a sklídilo také úspěch na zájezdu do Francie, v roce 1956.**“

Pásek a Břehule

Tři housloví virtuoso

TANEC OSŮ NA bubnu z pořadu
Cirkus v divadle

Sólové číslo FLAMENKO

Velkou ránu utrpělo divadlo náhlým skonem profesora Josefa Skupy dne 8. ledna 1957. Ten však již prozřetelně hledal svého hlasového pokračovatele, kterým se stal nakonec Miloš Kirschner, jenž se pod Skupovým vedením vypracoval v představitele obou hlavních loutkových protagonistů divadla.

Salamandr se kvůli neshodám časem rozpadl, ale divadlo jelo dál. Úspěšné vizuální scény Miloše Hakena a dialogy Spejbla a Hurvínka od Miloslava Kirschnera, přinesly novum i ve vzhledu obou loutek. Pantomimické scénky se totiž odehrávaly na vlastním jevišti, na pojízdných vozech, a tato situace vnukla Miloši Hakenovi (bratrovi) režijní záměr; přenést loutkové dialogy Spejbla a Hurvínka na forbynu, tozn. na volný prostor na předscéně, kde by byly konfrontovány s jejich vodiči a hlavními interprety. Ukázalo se však, že Skupovy loutky z řezbářské dílny Karla a jeho synovce Gustava Nosků, se v předscénovém prostoru jeví moc malé, a jejich dadaistický vzhled, poplatný době jejich vzniku, je nevýrazný a nevhodný pro daný režijní záměr. **Jako výtvarník inscenace byl pověřen uzpůsobit oba dřevěné protagonisty nově vzniklým požadavkům pan Radko Hakena.** „Po schválení paní ředitelky Jiřinky Skupové, manželky zesnulého profesora Skupy, slovy: „*Racku, tak s tím něco udělejte*“ (Racek je v uměleckých kruzích přezdívka pana Hakena pozn.) *jsem se tedy ujal řešení tohoto úkolu*“, vypráví mi pan Haken o jednom z nejzásadnějších období svého života. „*V sochařském ateliéru přítele prof. Jaroslava Bartoše, na Hollarově škole, jsem vymodeloval nové hlavy podle svých představ a přetvořil tak oba fenomény do jejich nové podoby.*“

Pavel Grym, historik Divadla Spejbla a Hurvínka, novou podobu obou známých postaviček vyjádřil ve své knize „Klauni v dřeváčích“ těmito slovy: **V šedesátých letech se svým vstupem na předscénu dočkali určité vnější proměny i hlavní protagonisté – Spejbl a Hurvíněk. Díky citlivému výtvarnému zušlechťení Radko Hakena ve svém výrazu zjemnili a zpolidčtěli. Rozdíl je, při srovnání s původními loutkami z dílny Karla a Gustava Noskových, velmi výrazný... Obě loutky jakoby ztratily něco ze své dřívější kostřbatosti, ale naopak získaly nádech jakéhosi půvabu. Přitom neztratily svou komičnost, působí však navíc milým dojmem a vzbuzují pojednou i pocit určité libosti. Jejich výraz je tak trochu záhadný: lze jim věřit vše. Smutek i radost, souhlas i odpor..., jsou až zázračně univerzální.**

citace z knihy Pavla Gryma, *Klauni v dřeváčích*, Praha – Panorama 1988)

S loutkami Spejbla a Hurvínka, ve výtvarné úpravě Radko Hakena, se hraje již od roku 1964! Původní Skupovy loutky jsou uloženy „na uměleckém odpočinku“ v depozitáři Národního muzea v Praze, v Městském muzeu v Plzni, v Muzeu loutkářských kultur v Chrudimi a ve skladu loutek Divadla Spejbla a Hurvínka.

Výtvarná činnost pana Radko Hakena pro Divadlo Spejbla a Hurvínka přinesla téměř dvě stovky návrhů loutek. Obsáhla také rozmanité grafické práce, jako například plakáty, přebaly na gramodesky, logo s postavičkami S+H reprezentující divadlo, dále dětské omalovánky, spoustu komiksových kreseb do divadelního magazínu apod. Josef Skupa se nové podoby loutek nedočkal, pan Haken k tomu dodává: „*Jistě by se mu líbily, měl rád povedené věci, vždyť jim na začátku jako zakladatel moderního loutkového divadla vdechl život, charakter*

– a v neměnné formě hrály s mistrem až do jeho konce. Snad to nebude působit jako chloubka, ale považuji za čest, že svou scénografickou činností, započatou v polovině padesátých let, jsem mohl navázat na výtvarnou tvorbu Skupovu a Trnkovu. Oba byli mými velkými vzory, uměleckými i lidskými.“

R. HAKEN V ATÉLIÉRU, ZÁŘÍ 1971

Profesor Josef Skupa, nezpochybnitelný zakladatel Divadla Spejbla a Hurvínka, prvního profesionálního loutkového divadla u nás, proslavil od roku 1930 české loutkářství doma i v zahraničí. Svým uměleckým talentem, jak výtvarným, tak hereckým, dal vzniknout modernímu loutkářství, a jako tvůrce této tradice odkázal své dílo další generaci. Bohužel, toto dědictví se stalo předmětem letitého soudního sporu o přiznání dědických práv. Ale to už je jiná kapitola, soudy a pře do našeho povídání nepatří.

Radko Haken byl členem Divadla Spejbla a Hurvínka od roku 1948 až do svého odchodu do důchodu, v roce 1987. Krátce, v letech 1978 – 1980, působil také jako šéf výpravy v ostravském loutkovém divadle, ale táhlo ho to zpátky do Prahy, odkud pochází i jeho manželka Blanka. Tu přivedl pan Radko k loutkářství také. V současnosti hraje pro děti v mateřských školách se svým divadlem jednoho herce – **Pražské marionety**. Mimo jiné vystupovala také v Polsku na festivale sólových loutkářů, úspěch slavila i na nedávném loutkovém zájezdu ve Francii. Zpočátku vystupovali společně s manželem, představení si sami zprostředkovávali, loutky sami vodili i za ně mluvili. Dodnes si nové loutky sami vyrábějí, sami si také píší dialogy. Bohužel zákeřná nemoc, včetně čtyř

operací páteře, vyřadila pana Hakena z uměleckého provozu a paní Blanka nyní, jak s úsměvem tvrdí: „sama táhne káru dál“.

Pár svých loutek mi předvedla, musím konstatovat, že jejich vedení není žádná legrace, jsou pěkně těžké, k tomu je ještě rozpočítávat, žádá mě bolela za pět minut. A to, i když jsem držela roztomilou holčičku **Apolenku**, hlavní moderátorku všech vystoupení. Tu navrhoval také pan Haken. Malinko mi připomíná Máníčku, ale tu původní, ne tu novou brýlatou. „*No vždyť původní Máníčku jsem navrhoval já, také jsem ji vodil, například při natáčení Večerníčku. Jenomže pak přišel jeden soudruh, utrl ji hlavičku a tělíčko Máníčky předělal na Bábulinku. Jiný výtvarník pak navrhl novou Máníčku, tu brýlatou*“, vysvětluje mi pan Haken, a já se tak teprve po několika desetiletích dozvídám, proč se Máníčka najednou „bez vysvětlení přeměnila“. Škoda, ta původní byla hezčí. (A tak ji máme alespoň na titulní straně pozn.)

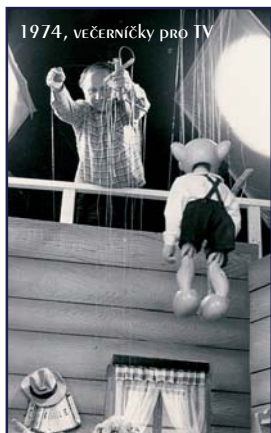

MANŽELKA BLANKA

MANÍČKA PRO TV VEČERNÍČKY 1974

Pan Radko Haken je už téměř třicet let šťastně ženatý. Z předchozího manželství má čtyři děti. Tři dcery a jednoho syna. „*Moje nynější paní je pro mě velkou životní oporou. Velmi si ji vážím a za mnohé ji vděčím, mimo jiné i za to, že alespoň ona pokračuje v loutkářské tradici, protože bohužel ani jedno z mých dětí k tomu vztah nemá, co se pak s tím vším stane, nevím*“, dodává smutně pan Radko. Manželé Hakenovi spolu vlastní děti nemají, mají však

1974, VEČERNÍČKY PRO TV

společnou ještě jednu krásnou zálibu, a to folklór. O tom mi vypráví paní Blanka. „My jsme se s mužem seznámili v roce 1979, na Moravském fašanku na Slovanském Ostrově. On umí také hrát krásně na housle, a tehdy dělal primáše ve Slovákém krůžku, to je spolek, který vznikl v Praze už v roce 1896. Můj

tatínek s nevlastní matkou mě tehdy na ten fašank vzali, s tím, že tam pro mě měli vyhlídnutého ženicha, nějakého houslistu. A jak jsme tak seděli u stolu, najednou k nám přišel můj budoucí muž, který se znal s tatínkem z divadla, poněvadž můj tatínek uměl velmi dobře francouzsky a pro divadelní zájezdy jim dělal překladatele, a hned: „Jé, co tady děláte?“ No a přeskočila vzájemná jiskra... a bylo to. I když nakonec s úplně jiným houslistou.“ (smích)

Nemoc si nevybírá a dnešní život loutkáře, výtvarníka, a jak jsme se dozvěděli, také „houslisty“ Radko Hakena, už sice není tak veselý jako dřív, ale díky své milující ženě je stále smysluplný. Díky ní je neustále v dění s loutkami, se kterými manželka vystupuje. Avšak, jak paní Blanka podotýká, je to někdy opravdu těžká řehole a rozhodně to není na uživení. „Problém je také v tom, že mladá generace jakoby na tu starou zanevřela. Loutkové postavy skomírají zejména autorsky. Je pravda, že dřívější výborní spisovatelé, kteří měli většinou zakázáno psát, tak psali alespoň pro děti. Dnes může psát sice každý co chce, ale také to podle toho vypadá. Autor, který píše dialogy pro loutkové divadlo, musí o tom divadle hodně vědět, musí počítat s loutkovou scénou, musí si umět ty loutky vybavit. Takových autorů dnes ubývá“, dodává na závěr pan Haken, který se však se svou paní snaží dělat dialogy stále poctivě.

V roce 2009 obdržel Radko Haken SENIOR PRÍX. Cenu, kterou uděluje každoročně NADACE ŽIVOT UMĚLCE jako poděkování za dlouholetou uměleckou činnost.

Doby, kdy tatínek pana Hakena, venkovský učitel, zakoupil pro školu loutkové divadlo, protože to patřilo k základům pedagogické výchovy, jsou nenávratně pryč... Škoda, děti jsou vděčné publikum, jsou v každé době stejné. Záleží na dospělých. Možná, kdyby se ve školkách a také, alespoň na prvním základním stupni ve školách, k počítačovým základům přidalo i seznámení s loutkami, dnešní děti by dokázali lépe rozlišit dobro a zlo, pravdu a lež, lásku a nenávisť. Možná by to více podnítilo jejich rozvoj a fantazii..., stejně jako byla podnícena u většiny starých dobrých loutkářů, výtvarníků, dramatických autorů a podobných kumštýřů. Ti všichni měli své vzory a jejich zásluhou se tak dnes můžeme pyšnit Kašpárkem, drakem a princeznou, a nebo právě „nesmrtelnou dvojicí – Spejblem a Hurvínkem“...

SVATEBNÍ FOTO

TEXT: ALEXANDRA STUŠKOVÁ, DiS
FOTO POSKYTL: RADKO HAKEN

V roce 2010 milým ženám
Radko, Štěpě a Tišou
pohoda přeje
Radko Haken
V lednu 2010